

ORIGEN I EVOLUCIÓ DEL MEGALITISME A LES COMARQUES CENTRALS I OCCIDENTALS DE CATALUNYA: I

Del Neolític Mitjà a l'Edat de Bronze

Miquel Cura

Introducció

Parlar del megalitisme a les terres de l'interior de Catalunya, és parlar de Mn. Joan Serra i Vilaró, que en menys de deu anys de 1915 a 1923, portà a terme una copiosa tasca, en la qual avui encara hem de basar-nos obligatòriament. Les seves acurades observacions de camp s'ofereixen aleshores com a heterodoxes enfront de les síntesis rígides i estereotipades preconcebudes per l'ortodòxia acadèmica. Aquest és possiblement, el motiu del seu reglament durant més de mig segle.

Quan el 1973 varem prendre contacte amb els materials exposats en el Museu de Solsona i observàrem el territori, ens adonarem que els fins aleshores anomenats «sepulcres de fossa» de Solsona estaven estretament relacionats amb l'aparició del megalitisme a terres de l'interior¹, i constatarem que no resultava arbitrària aquella classificació proposada per Serra i Vilaró entre «megàlits neolítics» i «megàlits de començos del metall»². Així, atorgàrem el nom de Solsonià al grup cultural dels «megàlits neolítics», en un intent de trencar, amb noves denominacions, el calaix de sastre que representava la cultura Neolítica dels Sepulcres de Fossa³, per establir els inicis d'una dicotomia cultural en front del Sabadellian, que quedava aleshores definit pels vertaders «sepulcres en fossa»⁴.

Des d'ençà hem vingut sostenint, amb les lògiques matisacions cada cop renovadores, que cada nou intent de síntesi implica un procés d'aparició a les comarques centrals de Catalunya d'un megalitisme autòcton que s'originaria per evolució del Solsonià. Per això, aquest «Dossier sobre Megalitisme: Arquitectura i Societat», resulta un marc idoni per replantejar aquella problemàtica donades algunes descobertes recents a altres contrades catalanes que, dia a dia, van oferint-nos la complexitat cultural que

s'amaga sota un nom tan genèric com el de «fenomen megalític» que, tot i estar fortament arrelat, no deixa d'ésser equívoc i confús.

Hem d'advertir no obstant que l'àrea presentada en aquest treball queda limitada a les contrades occidentals, fet que en principi trenca parcialment la Catalunya Central. De fet, però, al llarg de la Prehistòria aquesta divisió assenyala dues zones, l'oriental «oberta» i matisada constantment per la problemàtica de les seqüències culturals que van substituïnt-se a l'àrea de corredor del pre-litoral, i l'occidental «tancada» a manera de refugi que progressivament quedarà relegada a la zona pirinenca.

El Solsonià o el grup de les cistes neolítics

Abans de tractar de les cistes neolítics representades pel *Solsonià*, cal remarcar la presència en l'àrea motiu d'aquest estudi d'un element forani representat pels braçalets de petxina, apareguts alguns d'ells en sepultures que directament o indirectament poden considerar-se cistes (Noves, Olius, Puigreig) i que indiquen per primera vegada una relació d'aquesta àrea amb la zona meridional entorn l'Ebre, on els braçalets apareixen en sepultures formades per petites lloses (necròpolis d'Amposta) atribuïbles al Complex Postcardial. Aquesta referència no és fortuïta, ja que les noves investigacions entorn el procés de neolitització apunten al Postcardial com la base cultural d'on sorgirà la disgregació regionalitzant que caracteritza el Neolític Mitjà a Catalunya⁵.

No volem estendre'ns amb definicions globals a l'entorn del Solsonià, definit per l'aspecte funerari caracteritzat per les «sepultures en cista» que oscil·len entre 1,2 per 0,6 m i 2,2 per 1,2 m, orientades generalment sobre l'eix Est-Oest, amb inhumacions

individuals o excepcionalment dobles i amb uns aixovars formats per materials típicament neolítics. La nostra intenció aquí, és assenyalar algunes sepultures i conjunts d'aixovars que difereixen de les pautes generalitzades i que de fet constitueixen un esbós de les problemàtiques de periodització dintre d'aquest grup:

1. *Problemes de tipologia:* a) Sepultures que poden qualificar-se de «megalítiques» pel tamany de les lloses emprades o per les seves dimensions (Cabana del Moro de Sorba o les cistes de la necròpolis de la Feixa del Moro de Juberrí).

b) Sepultures parcialment excavades en el terreny, que necessàriament devien presentar un sistema tumular de senyalització i protecció (Font Petera, Can Musset i molt possiblement la Cabana del Moro de Sorba).

2. *Problemes de ritual:* a) Tendència d'algunes sepultures a canviar el sentit de la seva orientació sobre l'eix Nord-Sud (Vilar de Simosa, El Vilaró de Rincr).

b) Constatació de reutilitzacions que converteixen els sepulcres individuals en col·lectius (Vilar de Simosa, Altaracs-1).

c) Culte al bou: En la tomba del Llord-VIII es localitzà l'esquelet d'un bòvid sense cap, i precisament al mig d'aquesta necròpolis es constata un menhir. Hem de tenir en compte que la representació de bòvids és l'únic element zoomòrfic representat en les inscultures megalítiques sobre menhirs a Bretanya (Gavrinis), en una fase anterior als sepulcres de corredor⁶.

3. *Problemes d'arqueologia espacial:* a) Diverses sepultures es troben a les proximitats de fonts (Font Petera, Vinya d'en Picó, del Bisbe) o de rases (Vilar de Simosa, necròpolis del Llord).

b) Pagesos o pastors: Encara que en anteriors treballs havíem valorat el caràcter ramader d'aquestes poblacions degut al medi geogràfic muntanyenc, avui creiem que aquella afirmació no pot ser tan contundent i ens inclinem per una economia mixta de grangers (distribució espacial en petites necròpolis, presència de fonts, indrets de plana, moles a Font Petera i Can Rajolí, etc.), base econòmica i social característica en les fases de conquesta d'un territori. Tanmateix a manca d'estudis dels hàbitats i ecològics, aquest plantejament resulta hipotètic.

4. *Problemes culturals dels aixovars:* a) En un conjunt de sepultures assenyalades en la Taula següent, observem l'associació de ceràmiques de tipus *Sabadellià*, perles de «calaïta» i presència de sílex melat; elements que constitueixen una certa irradiació del focus cultural de la plana del Baix Llobregat vers la Catalunya Central.

b) Però hi ha un altre conjunt d'aixovars que disposen d'un sílex de diferent qualitat (blanc o grisenc) on la ceràmica no s'ha conservat per estar molt esmicolada (Els Plans, Cal Tofol) o no n'hi havia (Povia, Sant Miquel de l'Alzina, Viladebaix, Altaracs, necròpolis del Llord, excepte la sepultura III) i que en definitiva representen conjunts molt més pobres.

5. *Problemes cronològics:* a) Solament disposem d'una datació procedent de la cista de la Feixa del Moro-1, 4930 ± 170 BP⁸.

b) Però les cronologies relatives aplicables al Solsonià ens cobreixen més d'un mil·lenni (3700-2700 aC), amb un origen derivat del Complex Postcardial i una decadència durant el Neolític Recent. En aquest ampli marge, la incidència del Sabadellià semblaria configurar-se entorn del 3200 al 2800 aC, és a dir, que les «sepultures pobres» ressenyades en l'apartat 4b, han de repartir-se entre una fase antiga on tindriem el penjoll rectangular d'os amb dos forats (Povia, Llord-1), i la fase de decadència que s'endinsa en el Neolític Recent. Malauradament, pel fet de treballar amb materials procedents d'antigues excavacions, aquesta problemàtica resta només simplement apuntada.

El Neolític Recent i l'aparició dels megalits derivats dels sepulcres de corredor

La primera dificultat consisteix a definir què entenem per Neolític Recent, que en cronologia relativa emmarcaríem entre el 2700 i el 2400 aC.

Creiem que es tracta de la primera fase d'un llarg i complex període de mutacions que té una durada aproximada d'un mil·lenni fins a l'aparició de l'Edat del Bronze. Alguns autors han anomenat aquest llarg període com Verazià, per similitud al grup cultural del Llenguadoc occidental, el qual ha estat identificat sobre un àmbit geogràfic concret i sobretot en antagonisme a la seqüència Ferrières-Fontbouisse que es dona en el Llenguadoc oriental, i per tant, amb una extensió generalitzada d'aquest terme en àmbits geogràfics diferents (hom pot acceptar-lo potser per a la zona del corredor del pre-litoral) hi ha el perill de construir un nou calaix de sastre on hi entraria tot. Per altra banda, en el propi Llenguadoc occidental no queda establerta amb claredat la relació entre els verazians i el ritual funerari del megalitisme.

Plenament conscients que el Neolític Recent ens resta mal conegut, el definiríem tan sols per alguns elements ceràmics de filiació nord-pirinenca (triangles gravats del grup de Treilles o les decoracions de pastilles repujades i decoracions incises proto-Ferrières) que substitueixen en aquest moment aquells esporàdics elements chassians que trobàvem durant el Neolític Mitjà, i per tant dintre d'una mateixa continuïtat de relacions trobem indicis de mutacions i canvis.

Cista de:	Tipus	Inhumats	«Calaïta»	Sílex melat	Ceràmica	Bibliografia
Can Musset (Castellolí)	túmulo	?	X	X	Muñoz, 13	3
Cal Pessetero-I (Castellfollit)	quadrangular	?	X	X	Muñoz, 21	7
Vinya d'en Giralt (Cardona)	atípica	1?	X			2
Pala de Coma-II (Bergús, Cardona)	quadrangular	2	X	X		2
Tomba del Moro (Sorba, Navès)	megàlit	2		X	fragments	2
El Solar-III (Riner)	normal	1	X	X		2
El Solar IV (Riner)	normal	1	X	X	fragments	2
Arceda (Llobera)	quadrangular	1	X	X		2
Cal Rajoli (Llobera)	normal	1	X	X		2
Vinya d'en Picó (Solsona)	?	?	X	X		2
Bisbe (Solsona)	normal	1		X	Muñoz, 14	2
Cementiri (Solsona)	?	1	X	X		3
Font d'en Cirera (Lladurç)	quadrangular	?	X	X	Muñoz, 22	2
Feixa del Moro-I (Juberri, Andorra)	megàlit	?		X		8

Fig. 1. Associació de ceràmiques de tipus *Sabadellia*, perles de «calaïta» i presència de sílex melat en diferents sepultures.

La gran novetat a les terres de l'interior de Catalunya i en relació amb el Megalitisme és l'aparició de les «falses galeries obertes» o «sepulcres de corredor amples», representats per la Torre dels Moros de Llanera i per La Pera. Aquests sepulcres megalítics monumentals de cambra rectangular amb corredor de la mateixa amplada que aquella i separats en algun cas per una «dalle-hublot», constitueixen els sepulcres megalítics generalitzats a la major part de l'Occident europeu com a successors dels sepulcres de corredor.

La Torre dels Moros de Llanera ofereix entre el seu aixovar elements característics d'aquesta fase: un bol decorat amb pastilles repujades a la vora i

triangles gravats similars als del grup de Treilles⁹; un gobelet amb decoració de ziga-zagues incises de tipus proto-Ferrières; la presència d'un braçalet d'os i una destal de pedra polida representen així mateix elements arcaics precampaniformes.

Si l'aparició de les «falses galeries cobertes» a les terres de l'interior suposa un canvi brutal en el ritual funerari com a exponent d'un vertader megalitisme, que implica el caràcter de col·lectivitat tant en l'aspecte constructiu com en el de ritual, hem de deduir que les poblacions del Solsonià continuen un cert procés d'evolució cap al ritual col·lectiu augmentant el tamany de les seves cistes (Vilar de Simosa, Caixa del Moro de Castelló¹⁰).

El Neolític Final i la irrupció dels vasos campaniformes «Internacionals»

Considerem com a Neolític Final aquella segona fase en el procés de mutacions que s'inicia amb els canvis climàtics del Sotsboreal i que en la present àrea d'estudi es prolongaria fins a voltants del 2000 aC, ja que no disposem d'elements metàl·lics, i quan apareixen a l'entorn d'aquesta data, cal considerar-los intrusius i aportats pel Circuit Occidental Continental del Vas Campaniforme.

És precisament al llarg d'aquesta fase que a l'altiplà del Solsonès, amb una alçada que oscil·la entorn els 800 m snm, on s'havia concentrat la majoria dels testimonis fins ara mencionats, es produeix un buit. Paradoxalment, serà a la zona de la vall del Segre i en alçades de més de 1100 m snm, on aquesta fase queda ara plenament representada per l'aparició de les «cistes megalítiques», és a dir, aquelles que se'ns presenten encerclades per un túmul o tarter. Elles són les que ens ofereixen la presència de vasos campaniformes d'estil «marítim», exceptuant la del Coll d'en Bertran a Cortiuda, que respon encara a una cista desprovista d'estructura tumular¹¹. L'aparició de les «cistes megalítiques» ens planteja la problemàtica de la seva atribució cultural, sobre la qual hem tractat en un recent treball i remeto a aquell per no ser repetitiu¹².

En un moment final d'aquesta fase coneixem la sepultura del Collet de les Forques a l'Espunyola, una sepultura atípica qualificada d'«hemi-dolmen» per Serra i Vilaró², on una estructura tumular recobria una llosa rectangular de caires arrodonits de 4,1 m de llargada, 1,65 m d'amplada i 0,45 m de gruix, que tapava una estructura no ben definida a l'interior de la qual excavada a la codina hi havia una fossa de forma ovalada de 1,85 m per 1,2 m i 0,35 m de fondària.

Durant molt de temps s'havien considerat uniformes els seus materials, però un estudi detallat ens mostra clarament l'existència de diverses reutilitzacions: un Neolític Final de tradició indígena representada pels sílex de color negrós (raspador-nucli en forma de «pota de cabra»; peça denticulada de falç i la punta de sageta losàngica amb retocs-abruptes i invasors); una intrusió campaniforme amb un material típic de les darreres fases del COC (fragments d'un vas ZM (H), punyal de llengüeta i punxó de coure, puntes de sageta d'aletes i peduncle i una d'elles amb les aletes carrades, i un botó piramidal); finalment altres materials (vas ceràmic carenat i llis, botó prismàtic i els reblons metàl·lics) mostrarien la seva reutilització d'una etapa tardana ja dintre del II mil·lenni aC.

Anteriorment havíem assenyalat un buit a l'altiplà de Solsona, però ens referíem essencialment a noves tipologies megalítiques i sobretot a la no presència de «cistes megalítiques»; però això no exclou les

reutilitzacions de les «falses galeries cobertes» que si bé no han presentat vasos campaniformes «internacionals» hi ha uns escassos materials atribuïbles a aquest període, com la fulla denticulada de falç (Llanera) o les puntes de sageta amb peduncle i aletes carrades (Llanera i La Pera).

Eneolític/Bronze Antic i les noves tipologies de sepulcres megalítiques

A partir del 2000 aC comença a desenvolupar-se un segon esclat de l'arquitectura megalítica a Catalunya caracteritzada per noves formes de sepulcres sense relació amb aquells prototipus del Megalitisme Vell (sepulcres de corredor i falses galeries cobertes) però sí amb una certa filiació tipològica respecte a les «cistes megalítiques» que havíem vist iniciar-se ja en el Neolític Final.

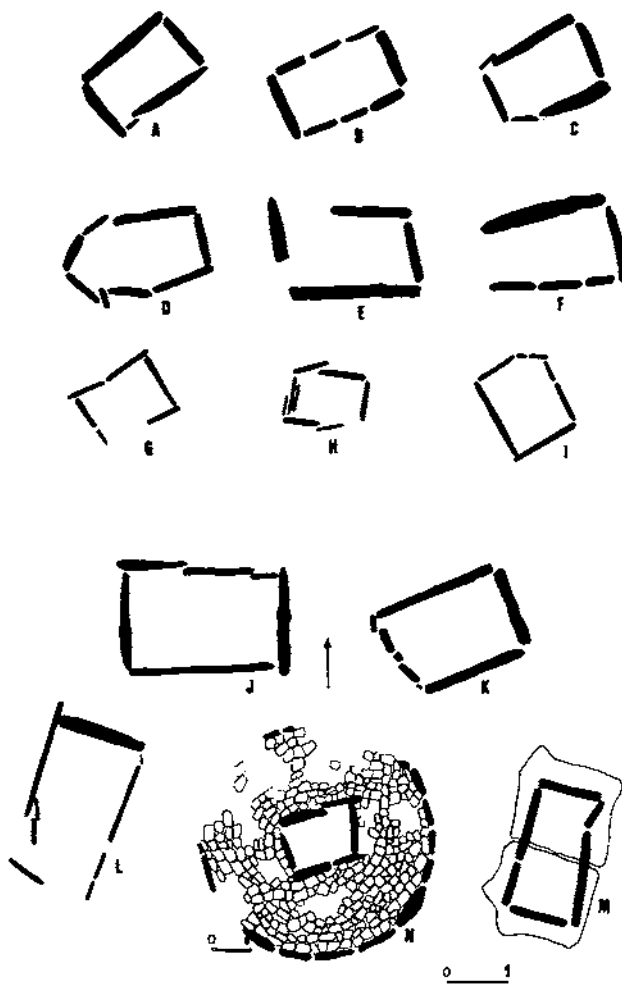
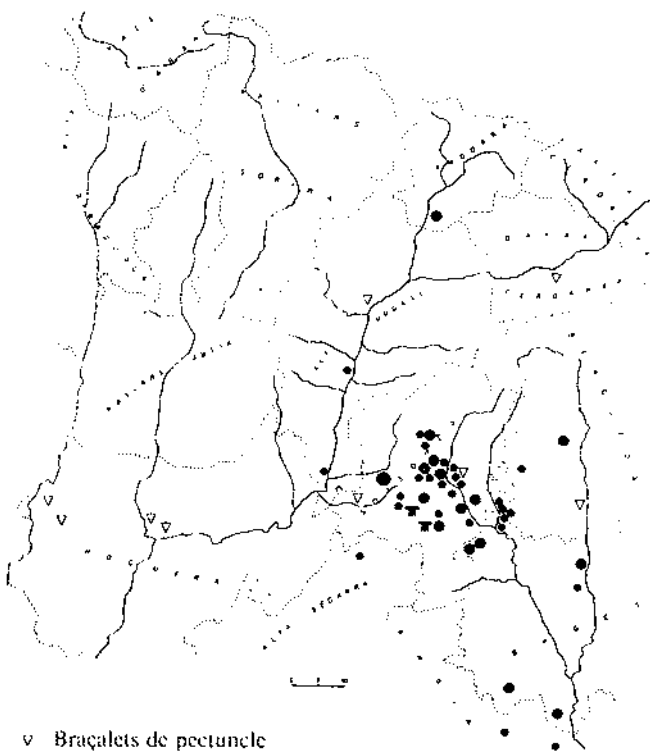
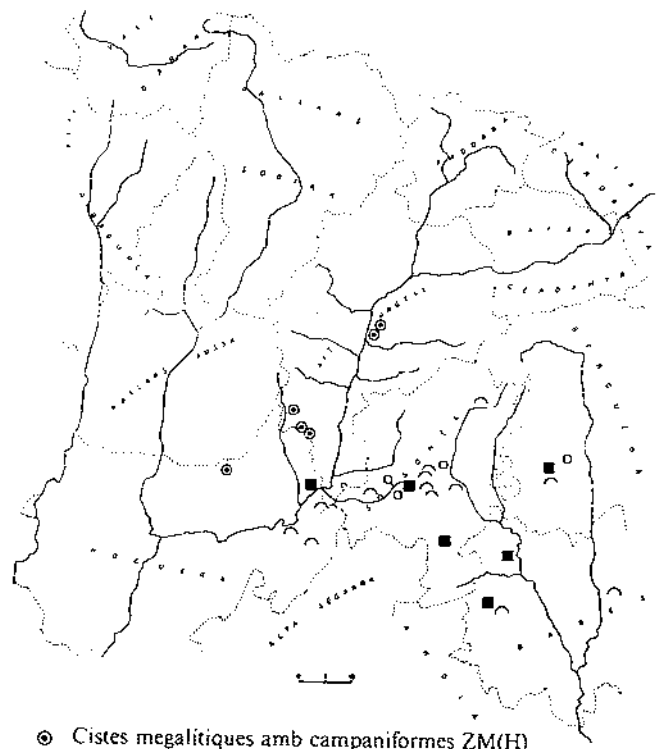

Fig. 2. Cistes neolítiques del «Solsonià». A. Bisbe.—B. Solar-II.—C. Solar-I.—D. Llord-IV.—E. Colilles.—F. Santa Constança.—G. Can Pessetero-I.—H. Arceda.—I. Can Agut.—J. Tomba del Moro de Sorba (megalític).—K. Clots del Solar-II (reutilització a l'Edat dels Metalls).—L. Vilar de Simosa (col·lectiva).—M. Can Muset (Túmul).—Cista megalítica: N. Bressol de la Mare de Déu de Corrà.

- ∇ Braçalets de pectunclle
- Cistes del «Solsonià»
- ▼ Falses-galeries cobertes

Fig. 3. Distribució geogràfica del MEGALITISME I i II a les terres de l'interior de Catalunya.

- ⊙ Cistes megalítiques amb campaniformes ZM(H)
- «Hemi-dòlmens»
- ⤿ Criptes para-megalítiques
- Arques amb vestíbul-pou

Fig. 4. Distribució geogràfica del MEGALITISME III i IV/A a les terres de l'interior de Catalunya.

De fet, els nous sepulcres megalítics presenten la característica uniforme d'estar construïts a l'interior d'una estructura tumular, característica funerària del II mil·lenni, però ací, a diferència dels vertaders túmuls destinats a rebre una sola inhumació i per tant tancats, perdura el caràcter d'enterrament col·lectiu i les condicions que permeten certa facilitat d'accés al depòsit funerari configuren tres variants principals: cistes megalítiques, arques amb vestíbul-pou i cambres pirinenques.

Però abans de descriure aquests tipus de sepulcres, caldrà fer algunes consideracions entorn als conceptes Eneolític/Bronze Antic, que es desenvolupen paral·lelament almenys fins al 1500 aC, inici del Bronze Mitjà o Bronze Plc. L'Eneolític quedaria aleshores representat per la tradició indígena estretament relacionada amb el procés de regionalització del Vas Campaniforme a manera d'una aculturació interna; mentre que el Bronze Antic queda representat per noves aportacions ètniques testimoniades pels braquicèfals alpins que aporten els avenços tecnològics de la vertadera metal·lúrgia del bronze i un ritual funeràri caracteritzat pel ritual de dipòsits secundaris i selectius. De fet, ambdós grups culturals no se'ns mostren antagònics, conviuen sobre un mateix territori i no és un fenomen estrany, sinó que es repeteix en moltes altres contrades europees (relació

Schnurkeramik i Blegleitkeramik al Centre d'Alemanya; Campaniforme i Polada al Nord d'Itàlia). La dificultat radica principalment en esbrinar el moment cronològic i la cultura material pròpia de les noves poblacions alpines donada la seva ràpida integració i mestissatge antropològic amb les poblacions autòctones.

Per comprendre aquesta nova situació revisem el ritual funeràri que se'ns ofereix a l'àrea central, on ja havíem assenyalat durant el Neolític Final la pràctica desaparició del megalitisme. La sepultura del Collet de Les Forques amb la seva intrusió campaniforme marca la presència d'aquells monuments que anomenem «hemi-dòlmens» que tenen una vigència molt curta, les característiques lloses rectangulars arrodonides que tapen estructures cistoides, no ben conegudes i definides, semblen relacionar-se amb els campaniformes «pirinencs» (Can Conill Gros, Coïns) i a Travers, on apareix un punyal metàl·lic de llengüeta evolucionat¹³; hom troba així mateix els campaniformes «pirinencs» reutilitzant les «falses galeries cobertes» i recentment J. Castany i L. A. Guerrero han localitzat el primer hàbitat atribuïble a aquella cultura a Bries d'Ardèvo¹⁰. Hi ha molts altres elements que apunten a aquesta continuïtat en el conjunt de les «cistes megalítiques» que són recollits

amb molt més detall en aquest Dossier per R. Vilardell¹⁴.

No obstant, volem assenyalar que enfront a la tradició Eneolítica amb el seu ritual d'inhumacions primàries, apareix el ritual secundari i selectiu que es relaciona amb la presència de restes antropològiques de poblacions braquicèfales i que en principi havia estat detectat a les baumes sepulcral¹⁵; però també, en revisar-les ens trobem amb algunes dades sorprenents que ens permeten parlar de «criptes para-megalítiques sota bauma», ja que de la mateixa manera que entre els sepulcres megalítics existeix una evolució tipològica, a les baumes o coves sepulcral¹⁵ existeixen diferents variants en el ritual. Creiem haver-ne identificat un, si més no a l'àrea del present estudi, en comportar la presència d'un espai tancat per lloses sota la bauma que recull a manera d'ossera enterraments secundaris i selectius (Aigües Vives, Cau de la Guineu, Can Cervera, Puigenseric, etc.). Tots aquests dipòsits tenen un element comú quant a la seva cultura material i és la pràctica inexistència de materials. Al Cau de la Guineu de més de cinquanta restes depositades, només hi ha un botó Durfort¹⁰, a la Cova de Finestres de Madrona, una sageta pedunculada¹⁵, a les baumes de Gros i la Sargantana a Oliola uns petits fragments de ceràmiques llises, a Puigenseric una petita gerra amb imprompta d'estora, a Can Cervera sense material, etc.

Evidentment coneixem altres baumes molt riques en material com Aigües Vives (amb campaniformes cordats fins punyals triangulars de bronze)¹⁵ o La Torre de Cornet («calaïta» fins una destal de bronze)¹⁶ però precisament són aquestes baumes sepulcral¹⁵ aquelles de valoració dubtosa, ja que no queda especificat si els materials atribuïbles procedeixen de la «cripta» o d'un altre indret de la bauma que podia tenir una llarga perduració com a lloc d'enterrament. Per sostenir aquesta opinió cal revisar les baumes de Cor-de-Roure i Solanells on les troballes de campaniformes «internacionals» aparegueren en un indret diferent on hi havia el dipòsit compacte d'ossamenta¹⁵.

Així, en constatar a través dels estudis antropològics la presència de braquicèfals, observarem que aquests no solament apareixen en les «criptes para-dolmèniques», sinó també en alguns sepulcres megalítics (dòlmens de Clarà i del Collet de Su)¹⁷; i en revisar aquests sepulcres i més concretament el primer, vàrem adonar-nos que responia al tipus «arca amb vestibul-pou», un tipus de sepulcre megalític identificat recentment per J. Tarrús després de l'excavació del Salt d'en Peius a Sant Climent Sescebes, i que corresponia a aquella tipologia estranya que havíem anomenat erròniament «sepulcres de corredor lateral en p» com si es tractés de models originaris del Llenguadoc¹⁸.

Revisant aquest nou tipus de monument megalític a les terres de l'interior de Catalunya, n'hem localitzat

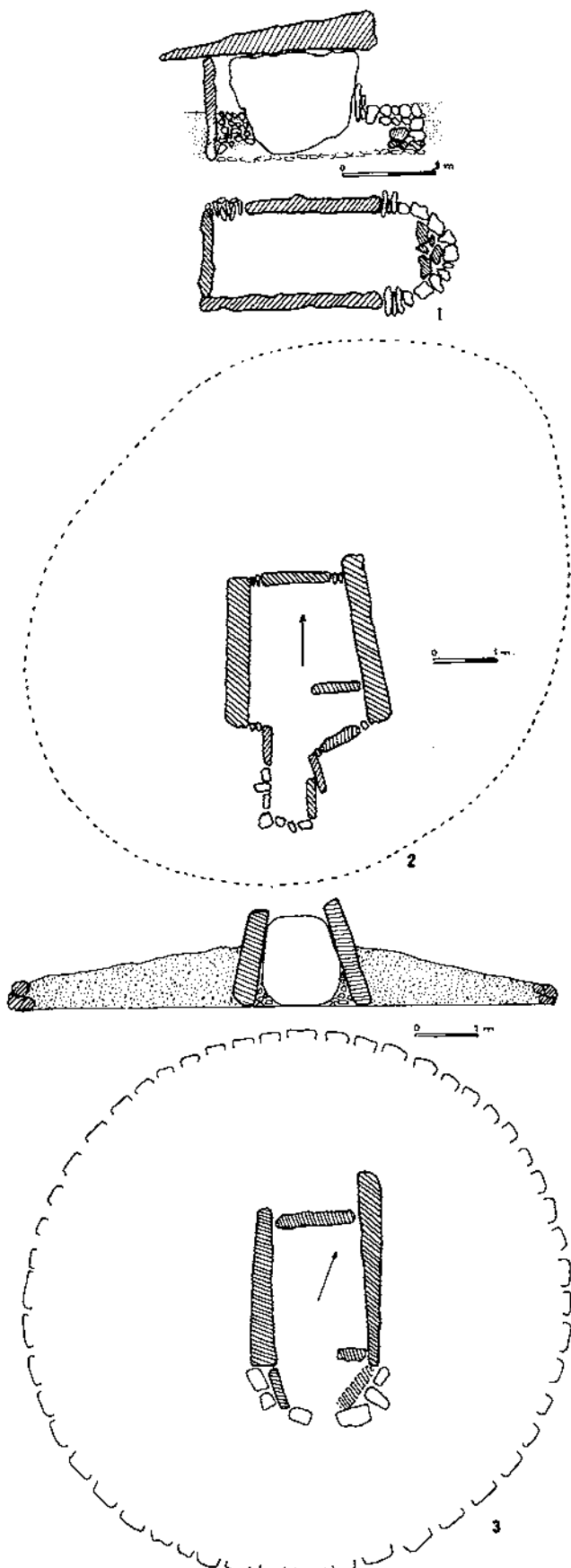

Fig. 5. Arques amb vestibul-pou de l'interior de Catalunya: 1, Dolmen de Castellaltat (segons V. Santamaria, 1923); 2, Dolmen de Clarà (segons J. Serra Vilaró, 1927); 3, Tomba del Moro de Torruella.

sis exemplars que per la seva novetat passem a descriure a continuació:

1. *Dolmen de Clarà* (Clarà, Solsonès)². Quadrangular a manera de gran cista de 2,2 per 2 m, situat al mig d'un túmul circular d'uns 7 m de diàmetre. Orientat al Sud. A 1,6 m de la llosa de capçalera hi ha un sistema de porta que en el seu costat oest és mòbil. El vestibul-pou presenta forma de petit corredor d'uns 1,2 m de longitud (Fig. 5-2).

L'aixovar està representat per vasos amb nansa d'apèndix de botó, ganivet de sílex blanc amb petits retocs laterals i anelleta metàl·lica. El ritual és secundari i selectiu, solament cranis i ossos llargs. Presència de braquicèfals i trepanació.

2. *Dolmen del Collet* (Su, Solsonès)¹⁹. Quadrangular, destruït en la part anterior, que ens impedeix conèixer exactament el seu sistema de vestibul-pou. La cambra amida 2,9 per 2 m, i és situada al mig d'un túmul circular d'uns 10 m de diàmetre.

Aixovar format per alguns fragments de vasos carenats llisos, sense la presència de nanses d'apèndix de botó. L'únic vas restaurat és una gerra de perfil bitroncocònic i de base plana, semblant a la de Puigenseric. Ritual secundari i selectiu amb braquicèfals i trepanació.

3. *Dolmen de Castelltallat* (Sant Mateu de Bages)²⁰. Deduït a partir de les notes de Mn. Santamaria el qual indica la presència d'un vestibul-pou. Posteriorment aquest monument fou enrunat i reconstruït sense tenir en compte les anotacions del seu excavador (Fig. 5-1).

L'aixovar estava compost per un petit fragment de campaniforme «pirinenc» i un altre fragment de línies horitzontals incises, un penjaroll i denes de petxina i dinou anellets metàl·lics. Les restes antropològiques s'han perdut, però es constata la presència, almenys, de tres cranis.

4. *Tomba del Moro de Torruella* (Súria, Bages)²: Aquest sepulcre publicat per Mn. Serra, resultava atípic ja que informava que la cambra s'obria a l'extrem del túmul, i era precedida per dues petites lloses. Personats en el lloc hem pogut comprovar que aquestes indicacions no són exactes, i que la cambra, a manera de gran cista, es troba al mig d'un túmul de 8,5 m de diàmetre, i les dues petites lloses (una avui desapareguda) formen els paraments del vestibul-pou, ja que la cambra queda parcialment tancada per restes d'una llosa trencada a 2 m de la llosa de capçalera.

Els materials apareguts són molt pobres (un ganivet de sílex blanc, dentàlia, denes de petxina, un fragment ceràmic que presenta l'arrancada de nansa). Però la dada més important queda reflectida per una sageta asimètrica de petit tamany, malauradament avui desapareguda del Museu, que ens impedeix

estudiar-la, car si vertaderament es tractava d'una punta asimètrica, aleshores aquest sepulcre es remun-
taria, com a mínim, al Neolític Final (Fig. 5-3).

5. *Dolmen dels 3 Pilars de Solderiu* (Galter, Noguera)². Situat aquest megàlit prop del riu Segre, ha perdut el seu túmul originari a causa de les crescudes del riu i s'han depositat rierols contra les seves lloses. Es tracta d'un exemplar atípic construït a base de pilars que formen una cambra rectangular de 2,4 m per 1,4 m, que sosté una gran llosa de coberta. El seu sistema d'entrada resulta original. Dos pilars formen els muntants de 1,25 i 1,45 m d'alçada que delimiten la porta amb una petita llosa de 0,7 m per 0,4 m; davant d'aquesta porta apareix una estructura a manera de vestibul que s'obre al Sud.

Els únics materials procedents d'aquest monument són un fragment de vas carenat i llis i una punta de sageta allargassada amb aletes i peduncle, similar a la localitzada a la «cripta paramegalítica» de la Roca dels Moros de Finestres.

6. *Dolmen del Bosc* (Correà, Berguedà)². Destruït en l'actualitat, però basant-nos en les anotacions de Mn. Serra que assenyala la presència de dues petites lloses a l'entrada que li feien «sospitar que aquest megàlit devia tenir cel·la o cambra i vestibul o corredor», no dubtem a incloure'l com a «arca».

L'aixovar resulta molt ric: destaquen les ceràmiques d'apèndix de botó i altres fragments decorats per incisions, presència de perles d'ambre, denes de petxina, dentàlia, columbella; anelletes, braçalet i punxó metàl·lics, així com una petita destal votiva de vores aixecades. Tot el conjunt conforma un ambient cultural del Bronze Mitjà.

En resum podem assenyalar que aquests sepulcres megalítics, ara individualitzats, han d'afegir-se junt amb les «cistes megalítics» i les «cambres pirinencques» a la problemàtica general que representa el segon horitzó megalític a Catalunya corresponent «als començos del metall».

Consideracions finals

En aquest treball modifiquem parcialment algunes antigues visions proposades (notes 18 i 21), per establir una nova seqüència a les terres de l'interior de Catalunya que queda ara configurada per dos grans horitzons megalítics: «el neolític» i el «de començos del metall», horitzons que ja el 1927 havia definit Mn. Serra i Vilaró.

Les cistes neolítiques del Solsonià, que poden relacionar-se en el seu origen partint del Complex Postcardial, ofereixen tota una evolució tipològica amb una certa tendència a formes megalítics, encara que majoritàriament no puguin definir-se com a tals, però que a la Catalunya Central són coetànies

dels «sepulcres de corredor» de l'Alt Empordà, que constitueixen el Megalitisme I (3500-2700 aC).

A partir del Neolític Recent, les cistes individuals sofreixen una certa evolució vers el ritual col·lectiu, mentre es constata ara l'aparició esporàdica de les «falses galeries cobertes» a les terres de l'interior com aportacions derivades dels «sepulcres de corredor» i que impliquen un Megalitisme II (2700-2200 aC).

El Megalitisme III (2200-2000 aC) representa un moment de transició entre ambdós horitzonts, finalitzant les darreres cistes neolítiques, mentre que apareixen les cistes amb estructures tumulars o «cistes megalítiques» que ja contenen en els seus aixovars ceràmiques campaniformes d'estil «internacional».

Durant el II mil·lenni es desenvolupen noves formes de sepulcres megalítics que s'integren en l'horitzó de «començos del metall». Trobem així «cistes megalítiques», «hemi-dòlmens», «cambres pirinenques» i «arques amb vestibul-pou». El Megalitisme IV/A (2000-1500 aC) representaria la fase Eneolítica/ Bronze Antic on destaquen els rituals secundaris i selectius relacionats amb la presència de noves poblacions ètniques d'origen alpi; durant el Bronze Mitjà es desenvoluparia el darrer estadi megalític o Megalitisme IV/B.

ABSTRACT

Origin and evolution of megalithism in central and western areas of Catalonia: I. From Middle Neolithic to Early Bronze Age.

The authors present us with the problems raised by the possibility of some kind of autochthonous pattern of the Catalonian megalithic monuments spread in the inner lands. The origins of this pattern are searched for in the Middle Neolithic cist graves (Megalithism I).

During the Late Neolithic the first influences from the gallery graves are found (Megalithism II). In the Bell Beaker Period we have the evidence of a typological variety of small megalithic graves: megalithic cists and «hemidolmens» (Megalithism III). At the beginning of the Bronze Age, which coincides with the intrusion of Alpin population, the burial rite is modified by presenting secondary and selective burials in para-megalithic crypts located in caves and new kinds of tumulus like graves that co-exist with the already known burials in megalithic cists (Megalithism IV, A).

NOTES

1. CURA-MORERA, M. (1975): *Consideraciones sobre los enterramientos en cistas neolíticas y su evolución posterior en Catalunya*. XIII C.N.A., p. 279-288.
2. SERRA i VILARÓ, J. (1927): *La Civilització Megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi*. Solsona.
3. MUÑOZ, A. M. (1965): *La Cultura Neolítica Catalana de los «Sepulcros de Fosa»*. Barcelona.
4. CURA-MORERA, M. (1976): *El grup cultural de les cistes neolítiques del Pre-Pirineu Català («El Solsonià»)*. I Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. «Cypsela», I, p. 49-52.
5. CURA-MORERA, M., VILARDELL, R.: *Estado de la investigación en torno a la transición entre el Neolítico Antiguo y Medio en Cataluña*. «Arqueología», Oporto (en premsa).
6. CURA-MORERA, M., VILARDELL, R. (1983-1984): *Novetats i reflexions entorn a l'art megalític*. «Pyrenae», 19-20, p. 255-259.
7. ENRICH, J. i J. (1986): *La necròpolis neolítica de Cal Pessegero de Castellfolit del Boix*. «Dovella», 18, ps. 27-29.
8. CANTURRI, P. i LLOVERA, X. (1985): *Andorra Arqueològica: 1960-85, 25 anys de recerques*. Andorra la Vella.
9. TARRUÉS, J. (1985): *Consideracions sobre el Neolític Final-Calcolític a Catalunya*. «Cypsela», V, p. 47-57.
10. CASTANY, J. i GUERRERO, L. (1986): *Algunes consideracions sobre la Prehistòria i l'Antropologia a les comarques del Bages, Berguedà i Solsonès*. «Dovella» 18, ps. 35-41.
11. CURA, M.; FERRAN, A. M.; PADRÓ, J. i MALQUER DE MOTES, J. (1971): *Los sepulcros megalíticos de Cortiuda (Peramola, Alt Urgell)*. «Pirineos», 102, p. 93-99.
12. CURA-MORERA, M. i VILARDELL, R.: *Els vasos campaniformes «internacionals» de la Vall del Segre. Atribució cultural i cronològica*. VII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà (en premsa).
13. CURA-MORERA, M. (1974): *Un enterramiento en Solsona perteneciente al Bronce Antiguo*. «Pyrenae», 10, ps. 21-25.
14. Veure en aquest mateix Dossier: VILARDELL, R.: *Origen i evolució del megalitisme a les comarques centrals i occidentals de Catalunya (II). I. Èdats del Bronze*.
15. SERRA i VILARÓ, J. (1923): *Els vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcralis eneolítiques*. Solsona.
16. CURA-MORERA, M. (1984): *La Balma dels assas de la Torre de Cornet (Sallent, Bages)*. «Informació Arqueològica», 42, ps. 13-17.
17. TURBON, D. (1981): *Antropologia de Catalunya en el II milenio aC*. Barcelona.
18. CURA-MORERA, M. et CASTELLS, J. (1977): *Evolution et typologie des mégalithes de Catalogne*. «Colloque sur architecture mégalithique», Vannes, ps. 71-97.
19. BOSCH GIMPERA, P. (1915-20): *Sepulcres megalítics dels començos de l'Èdats del Bronze de la comarca de Solsona*. «A.I.E.C.», VI, ps. 31-35.
20. SANTAMARIA, V. (1923): *Debs temps prehistòrics en la nostra comarca*. «Buletí del Centre Excursionista Montserrat» 6, ps. 68-73.
21. CURA-MORERA i VILARDELL, R. (1982): *El fenomen megalític a les comarques centrals de Catalunya*. «Ausa», X, ps. 153-164.

Miquel CURA i MORERA
(Arqueòleg)